Цана асобнага № 30 кап.

Вольная Беларусь

Тыднёвік палітычны і літэратурны.

Умовы падпіскі:
На год......12р. —
На поўгода.... 7р. —
На 1 мес.... 1р. 50к.

Адрэс рэдакцыі і адміністрацыі: г. Мінск Захараускал, 18. Тэл. 776.

Перамена адрэсу 50 к.

Год выдання II.

Ніхай жыве Нізалежная Беларусь!

Зьмест № 26.
Да краевае інтэлігэнцыі, стацця К. Шафнагеля; Сымон Музыка, поэма Якуба Коласа; З вечарынкі, верш Старога Уласа; Наш Валожын, верш Старога Уласа; Чад самагубства, апавяданне Крауцовага Макара; Кроніка, Бібліографія абвесткі і інш..

№ 26. 1918 г. 14-го ліпня 1918 г. № 26.

Да нашай краевай інтэлігэнцыі.

(Глядз. № 25.)

(Другі адкрыты ліст.)

Заметка рэдакцыі у пачатку майго першага лісту да краевай інтэлігэнцыі, у каторым гаворыцца, што я праз усе жыцьце свае стаяу на краевым становішчу, а цяпер, калі для Беларускаго народу прышоу момэнт дзеля чыннаго выступлення, адкрыта прызнау сябе за сына зямлі Беларускай, прызнау сябе за беларуса,—як я даведауся і спазнау сваей асобай, вызвала многа закідау, крытыкі і рознародных уваг. З гэтай прычыны лічу за сваю павіннасьць публічна вытлумачыць свае становішчо у гэтай справі,—ні гэтулькі дзеля асабістай патрэбы, сколькі дзеля карысьці самой справы, спадзяючыся, што гэтае выясьненне шмат каму поможэ у орыентацыі свайго уласнаго становішча у гэтакіх важных у гэты час справах.

Аднак, выясьненне свайго асабістаго палажэння у гэтай справе я мушу паставіць наперад, даючы гістарычны погляд на нацыянальнае пытанне у нашым краю.

У Літве і Беларусі пануюць нізвычайна заблутаныя нацыянальныя адносіны. Ні кажучы аб тым, што на нашай зямлі жыве некольні нацый, каторыя часьцю займаюць асобныя абшары (беларусы і літоуцы), часьцю у адзіночку, або гурткамі раскінуты паміж тымі густымі массамі (палякі і жыды),—адносіны гэтыя блутаюцца яшчэ болей, калі кінем вокам назад—у гістарычную мінуушчыну.

У часах нізалежнасьці Вялікаго Княства Літоускаго (справядлівей Беларуска-Літоускаго. Рэд.). яшчэ нізлучанаго палітычнай вуніей с Польшчай, у гэтай дзяржаві жылі бадай што толькі два народы: русіны і літоуцы. Русіны складаліся з некольких плямёнау: крывічоу, дрэулян і іншых, вядомых пад агульным імям беларусау і «малярусау», (Чырвоная Русь—гэта украінскі народ),—бо у тыя часы Вялікае Княство Літоускае уладало усей «Белай» і «Малай» Русью. Усе гэтыя племены былі тагды вядомы, як адзін «рускі» народ, аддзяляючыся гэтым імям ад «маскалеу», або вялікарусау. У тагочасных дзяржауных дакумэнтах гістарычных мы пастаянна спатыкаем гэтакае выдзяленне: «Мы, баяры літоускія і рускія, сабраушыся, ухвалілі і т. д.» Дый пасьля вуніі с Польшчай нейкі час трывае гэтакае выдзяленне у дзяржауных актах і кроніках; аднак, с ходам часу названне «рускія баяры», «руская шляхта» заціраецца, але ні зьнікае, а толькі прыбірае новае імя, супольнае з народам літоускім і узятае ад літоускае дзяржаунасьці,—імя «літвіноу.» Уся дзяржава, зложаная з некольких нацый, адтрымлівае агульнае названне «Літвы»; жыхары яе—як сапраудныя літоуцы, так і русіны—без ніякай рожніцы сталі называць сябе «літвінамі», адрозняючы сябе гэтым ад палякоу, жыхароу «Кароны.»

Вось маема тут першы прыклад, як у нашым краю, асабліва пасьля аддзялення ад Літвы Украінскіх зямель, пераважываючая масса жыхароу яе (народ «рускі», русіны) у сваім цэлым і у паадзінокіх асобах зьмяняе, на погляд, сваю нацыянальнасьць, а папраудзі толькі імя свае. Замест «рускімі», або беларусамі, нашы дзяды пачалі называцца «літвінамі.» «Літоускае войско», «літоуская шляхта», «літоускі народ»—усе гэта абнімае як сапрудных літоуцау, так і русінау (беларусау).

Хаця акурат у тых жа часах «літоуская» шляхта і паны апалячыліся, пакінулі мову бацькоу сваіх, пачалі гаварыць па-польску і прынялі польскую культуру,—зьверхна сталіся яны «палякамі», аднак ажно да самаго канца істнавання «Рэчыпаспалітай» гэтая шляхта і паны заусёды называлі сябе «літвінамі», каб адрожніць сябе ад палякоу—«короняжы», жыхароу Польскаго Каралеуства. На соймах у Варшаві наша спольшчаная шляхта выступала заусёды, як шляхта «літоуская», як літвіны», што відаць з усіх тагочасных гістарычных дакумэнтау. Тагочасныя «палякі» у Літве і Беларусі ні толькі ні устыдаліся называць сябе «літвінамі», а, наадварот, лічылі гэта за гонар і патрыятычную дыстынкцыю.

Упадак «Рэчыпаспалітай» выклікау у гэтых адносінах вялікія перамены: Русь Літоуская, або Беларусь, адтрымала ужо офіцыяльна свае сягоняшняе імя, а народ наш усюды пачалі офіцыяльна называць беларускім (у часах «Рэчыпаспалітай» толькі у кроніках ці у паадзінокіх выпадках спатыкаем гэтае імя: «беларуская дывізія» каля 1730 г. і т. д.). А разам с тым «літоуская» шляхта пачынае называцца «польскай.» Даунейшы беларускі шляхціц—«русін», пасьля—«літвін», называе сябе «паляком.» Але як толькі гэтакі «паляк» трапляу у Аршаву, дык, каб выдзяліцца с-паміж «короняжы», па старому называу сябе сьвядома «літвіном.»

Аднак, за нашай ужо памяці адбылася новая перамена: абуджаная нацыянальная сьвядомасьць сапрауднаго літоускаго народу, ужываючаго літоускай мовы, і варожыя да свае апалячанае інтэлігэнцыі выступленні яго зрабілі тое, што літоуцы—«палякі» зусім перасталі называцца літвінамі, хаця яны роду літоускаго, хоць ад дзядоу-прадзядау тут жывуць, хоць яны—Літоускае зямлі. І цяпер імя літвін ужываюць толькі этнографічныя літвіны, каторыя гавораць па-літоуску. І даунейшы «літоускі шляхціц», цяпер—«паляк з Літвы», лічыць за абразу для сябе, калі хто яго называе «літвіном»: ен толькі... «паляк.»

Тое-ж самае робіцца і с «палякамі»—даунейшымі русінамі: і яны, некалі шляхта «руская», пасьля «літоуская», урэсьці «польская», крыудзюцца, калі іх назваць шляхтай беларускай, беларусамі. Бо узрост нацыянальнай сьвядомасьці беларускаго народу, каторы, як і народ літоускі, нідаверчыва глядзіць на сваю спольшчаную інтэлігэнцыю, выклікае той самы рэзультат: «паляк з Беларусі» лічыць за ганьбу для сябе называцца беларусам.

А усе-ж такі і тут на нашых вачах адбываецца і павінна сама сабою адбыцца новая перамена.

Здарэнні апошніх дзен, каторыя становяць добры грунт дзеля узросту сьвядомасьці уціснаных дагэтуль на сваіх этнографічных землях беларусау і літоуцау, грунт—дзеля іх самаадзначэння, дзеля жадання свае дзяржаунае самабытнасьці,—здарэнні гэтыя павінны выклікаць пераварот у самаадзначэнні нашай спольшчанай краевай інтэлігэнцыі—«палякоу» з нашаго краю. Гэтая краевая інтэлігэнцыя, гэтыя «палякі» павінны раздзяліцца і—у меру разьвіцця беларускай і літоускай дзяржаунасьці, калі ні хочуць застацца за дзьвярыма, як чужая нацыя на роднай зямлі,—павінны будуць называцца літоуцамі, або беларусамі, залежна ад таго, дзе, у якой часьці краю яны жывуць,—называцца так у значэнні дзяржаунай прыналежнасьці. Заховываючы мо яшчэ на доугі час польскую мову і культуру, яны павінны прызнаць сябе за беларусау, або літоуцау у дзяржауным, а с часам і у нацыянальным значэнні.

Дэмакратычны рух з нізу, узрост нацыянальнай сьвядомасьці народа, здабываючаго свае права на нацыянальны дзяржауны быт, будуць шыбка наблізаць эвалюцыю нацыянальнаго самаусьвядамлення тутэйшай інтэлігэнцыі. Гэта інтэлігэнцыя павінна ісьці с тым рухам з ні-

зу і—калі ні хочэ згінуць у ніустаннай барацьбе—павінна вярнуцца да крыніцы, з якой вышла, да народу, з якога паустау, з якім зьвязана крывей і пахадзэннем. Так, значыцца, адбудзецца нанова старая эвалюцыя, толькі наадварот,—эвалюцыя ні самай рэчы, але, можна сказаць, «наклейкі», імя, названне. Рэч астанецца сама сабою: беларуска-літоускі край і беларуска-літоускае грамадзянство, нізалежне ад таго, якім языком гаворацъ. Зьмяняецца толькі імя, у залежнасьці ад настаянняу і патрэб гістарычнаго мамэнту. А справа ідзе аб тое, каб рэч сама у сабе—гэты край, гэтае будучае гаспадарство (дзяржава)—мело цьверда і выразна выяулены твар, каб у душах грамадзян гэтаго краю, ва усіх слаех—ад верху да нізу, ва усіх нацыянальнасьцях—збудзілася ясная сьвядомасьць свае асобнай дзяржаунасьці, сваіх гістарычных традыцый, сваіх асобных мэт,—каб гэтак усе жывыя сілы краю, замест змагацца між сабою, зьедналіся дзеля аднэй супольнай справы: дзеля будавання свае дзяржавы, свае бацькаушчыны.

Посьля гэткаго гістарычнаго выясьнення, мне астаецца цяпер дадаць усяго некольки слоу. Паходзячы з валынскай шляхты, асеушай на Русі ад некольких пакаленняу, зьвязабы чысьленнымі вузламі крыві с «польскай» шляхтай у Беларусі, тут выхаваны і прыпісаны да віленскай шляхты, працуючы 50 год на раллі у гэтым краю, каторы лічу за радзімы і каторы люблю, катораго мову і нацыянальныя асобнасьці заусёды шанавау, люд катораго лічу за свой люд, да катораго чую сябе вельмі блізкім,—я цяпер, у момэнт, калі гэты люд-народ будзіцца да жыцця, да самабытнасьці і патрэбуе сва[illegible]цы, каб яму у гэты момэнт па[illegible], лічу свасй павіннасьцю стаці у [illegible]адох, як грамадзянін, патрыот гэта[illegible]ю Беларускаго, яго будучай дзяржау[illegible]і,—значыць: як беларускі грамадзянін, як беларус. А як шмат лягчэй адвечным сыном гэтаго краю, каторыя маюць беларускае імя, у жылах катораго цячэ беларуская кроу, адбыць той самы унутраны процэс самаусьвядамлення, хоць яны сябе лічаць за «палякоу.»

Пачуцце грамадзянскай павіннасьці перад сваім уласным краем і народам павінно кожнаму аблегчыць гэты процэс. Унутраная перашкода, каторая выяуляецца у словах: «але я чую сябе палякам»,—павінна зьнікнуць, а замест гэтаго цьверды палітычны і патрыотычны наказ мусіць, як ні раз у нашым краю у гісторыі здаралося, давяршыць унутраную перамену.

Проціу такіх вывадау між нашай краевай інтэлігэнцыей мы спатыкаем многа закідау, каторыя тутака і абсудзім.

Спатыкаем, напрыклад, гэтакі закід: беларуская мова—гэта усе роуна, як мова расійская,—значыць завядзенне яе вядзе да «абрусення.» Аднак тыя-ж людзі пад той самы час даводзяць: беларуская мова—гэта ні асобны язык, а толькі адна з гутарак польскай мовы, а іншыя кажуць: гутарка расійскай мовы.

Ужо, стауляючы побач гэтакія зусім нізгодлівыя адзін з адным пагляды, лег[illegible] данесьці ніабаснованнасьць іх, бо калі паводлуг адных беларуская мова есьць гутарка расійскай, а паводлуг другіх—польскай мовы, дык само гэта ясна паказвае, што яна ні есьць ні аднэй, ні другой, што гэта—свая асобная, выяуленая ад вякоу, мо' дзе-ні-дзе зацертая чужымі уплывамі, але, наогул, мова самабытная, якой ужывае больш за 8 мільёнау народу на вялізарным абшары і якая мае роунае з усімі іншымі права на жыцце і разьвіцце.

Другі даказ проці нашых пагляду—тое, што народ ні цэніць свае мовы, называе яе простай, ужывае толькі у хаці, а у касьцелі і у «лепшым таварыстве» гукае па-польску, ці—у іншых старанах—па-расійску.

На гэта адказ кароткі: бо народ гэты, мову катораго прагаляну адусюль быушы расійскі урад ды пагардай абкідала польская інтэлігэнцыя і духавенство, ні усюды яшчэ дайшоу сьвядомасьці, але, як і кожны іншы народ у нашых часах, хутка ужо збудзіцца і пачне свайго права на жыцце дамагацца. Памагчы яму у гэтым—то павіннасьць тутэйшай інтэлігэнцыі, ні гледзючы на тое, што сама яна гаворыць іншым языком. Павіннасьць і—скажу—рэяльная, мудрая палітыка.

Іншы закід: на што у гэтых цяжкіх часах, якія цяпер мы перажываем, калі ад усюль грозіць нам гэтулькі нібяспекі, пачынаць нацыянальную барацьбу, на што дражніць і увадзіць новы раздзел, каторы можа быць карысны толькі «трэцім?»

Гэты, на пагляд, моцны даказ сам сабой губляе моц сваю, калі напомнім аб нашым становішчу у гэтай справе: мы як раз хочам годзіць, а ні дражніць, на што паказвае хоць-бы мэта нашаго поклічу да інтэлігэнцыі,—мы хочам будаваць будучыну на аснове праудзі і справядлівасьці, а ні на фальшу: бо будучына, аснованая на этнографічнай і гістарычнай ніпраудзе, якая выяуляецца у словах: «тут была Польшча, тут быу польскі народ, і такім ен есьць і павінен застацца у будучыне,—ні удзержыцца: яна развaліцца, збанкрутуе, як ужо ні раз здаралося...

Толькі пабудованая на крэпкіх народна-нацыянальных асновах дзяржауная будучына дасьць апор усім унутраным і замяжовым навальніцам і будзе трываць сталецці. Для гэткай будучыны ні жаль палажыць некатарыя ахвяры, адрачыся розных вузкіх формул і мар. Бо марай есьць думка, бытцым вы здалееце апалячыць гэты многамільённы беларускі народ, на стварэнне свае асобнай, нацыянальнай дзяржаунасьці. Гэтаго вам ні удалося дайсьці праз сталецці, гэтаго ні здалеу зрабіць расійскі урад і ніхто зрабіць ні здалее, бо кожны народ ні толькі хочэ, але, у перажываных намі часах, можэ і мусіць стацца сам сабою. Плысьці проціу гэтаго цячэння можэ пажадаць толькі ніцьвярозы палітык, ці засьлепленый «эндэк» (нацыяналіста польскі.)

Памяненая вышэй заява: «тут—Польшча і т. д.» аснована вось на чым: што Вялікае Княство Літоускае (Беларуска-Літоускае) злучылося с Польскім Каралеуствам у адну «Рэчпаспалітую»—Рэчпаспалітую Польскую.

Гэтыя словы «Рэчпаспалітая Польская» і уносяць ніпаразуменні у думкі шмат якіх людзей: адны тлумачаць іх так, бытцым яно азначае, што Беларусь-Літва «паддаліся» Польшчы; другія, хоць добра разумеюць, у чым тут справа, ды сьвядома баламуцяць людзей напоуінтэлігэнтных і народныя массы дзеля вядомай мэты апалячывання. Вось і трэба гэтую справу акуратна разабраць.

Вялікае Княство Літоускае злучылося некалі с Польшчай, маючы сьперша толькі супольнаго караля—Вялікаго Князя Літоускаго, каторы стауся так сама і каралем Польскім, але пры гэтым абедзьве дзяржавы заховывалі блізка поуную нізалежнасьць адна ад аднэй. Толькі праз 200 год дзяржавы гэтыя (Беларусь-Літва і Польшча) на моцы Люблінскай уніі (умовы) 1569 г. сваей ахвотай злучыліся, «як вольныя з вольнымі, роуныя з роунымі» у адну «Рэчпасполітую» (гэтакі урадавы тытул быу прыняты на Уніі для супольнай дзяржавы) коратка: «у Рэчпасполітую», а ні у Рэчпасполітую Польскую,—на ясна установленых варунках—пры узаемным забезпячэнні поунай аутаноміі для кожнай палавіны супольнай дзяржавы (асобнае войско, асобны скарб, асобная урадавая герархія, асобныя суды, а супольны толькі сойм і супольна выбраны кароль, каторы меу тытул караля Польскаго і Вялікаго Князя Літоускаго.

Вось гэту-то Рэчпаспалітую і пачалі пасьля называць Рэчпасполітай Польскай, бо трэба-ж было даць некі больш гаворучы прыкметнік названню дзяржавы. І зусім ясна, што с такім жа самым правам магла-б называцца Рэчпасполітай Беларускай, або, як тагды любілі казаць, Літоускай. Называлі-ж яе «Польскай» адно толькі за тым, што каралеускі тытул выдавауся вышэйшым за тытул Вялікаго Князя (хоць абедзьві дзяржавы былі роуны па сілі і значэнню, ды што Польшча, вышэйшая культурна і лежучы бліжэй да Заходу, надавала усей дзяржаві польскі характар. Аднак, гэта зусім ні азначало нейкай прауна-дзяржаунай перавагі Польшчы над Літвою-Беларусью, тым болей ні значыло, бытцым Літва і Беларусь абярнуліся у Польшчу. Абедзьві злучаныя дзяржавы—Польшча і Вялікае Княство Літоускае—асталіся тым, чым былі ад пачатку, значыць: двумя асобнымі арганізмамі у вядомай дзяржаунай злучнасьці. З упадкам Рэчыпасполітай, калі і шляхоцкія паслы ад абедзьвух злучаных дзяржавау на дзельчых соймах зацьвердзілі раздзел супольнаго гаспадарства (дзяржавы) паміж суседзяу, адрываючы гэтак ад Кароны (Польшчы) наш край, дык і Люблінская умова (унія) разваліласи сама сабою, страціла сваю прауна-дзяржауную моц. Ад калішняй Рэчыпасполітай асталіся толькі складаушыя яе часткі—з аднаго боку Польшча, з другога—Беларусь і Літва. (даунейшае В. К. Літоускае).

Цікауна адзначыць, што ядыным на першым дзельчым соймі паслом, каторы меу сьмеласьць і сілу волі выступіць с цьвердым протэстам проціу разьдзірання яго роднай Беларускай зямлі (пры першым раздзелі Масква забрала толькі частку Беларусі), быу праудзівы патрыот і грамадзянін свае зямлі—Тодар Рэйтан.

У гэткім стані справа датрывала да нашых дзен. З усяго вышэй сказанаго ясна, што цяперашняй Літвы і Беларусі, або даунейшаго Вялікаго Княства Літоускаго, нельга назваць Польшчай, як і аб Польшчы нельга гаварыць што там есьць Літва, хоць-бы апалячанай беларускай і літоускай інтэлігэнцыі хацелося бачыць у нас Польшчу супроць гісторыі і супроць

этнографіі. Хто сягоння гэтак кажа, робіць абмылку фактычную і гістарычную. Трэба заявіць вельмі выразна і становча: тут, у Літве і Беларусі Польшчы німа.

Мне давялося сустрэціцца яшчэ з адным закідам і вонтпеннем: «Калі я прызнаю сябе за беларуса і пачну, як беларус, працаваць на грамадзкай ці палітычнай ніве, дык буду прымушан рабіць шкоду польшчыні у гэтым краю.»

Адкажу: шкоду тагды, калі гэтая польшчына сягае на ніпрыналежныя ей правы, захопліваэ чужое, мае захватныя жаданні. Каб-жа даць цьверды адпор уселякім захватным намерам, нізалежна ад таго, ці іх выяуляюць палякі, ці літвіны, ці беларусы,—на гэта ні трэба быць ані русінам, ані палякам, ані літоуцам, а трэба быць проста сумленным чалавекам-грамадзянінам, каторы шануе як сваю, так і чужую нацыянальнасьць і стаіць на грунці справядлівасьці і этнографічнай праўды,—грамадзянінам-патрыотам, каторы злучае, а ні раздзяляе, каторы кожнаму прызнае правы на жыцце, а уселякую дэнацыяналізацыю, уселякі захват, уселякую чыннасьць у гэтым кірунку лічыць за нідапусьцімую, шкодную і благую,—за рэч, з якою трэба змагацца.

Стоючы на гэтакім грунці, можна спадзевацца, што выкарыстаўшы сучасную коньюктуру палітычнага маманту, магчыма будзе адбудаваць уласную, некалі нізалежную, вялікую і шчасьлівую Бацькаушчыну.

Вось жа вы, паны тутэйшыя «палякі», інтэлігэнцыя краю, ксяндзы і абыватэлі, і ты, краевая дэмакратыя, каторая выйшла з народу тутэйшаго і ні страціла яшчэ еднасьці з ім,—ні саромцеся прыняць да свайго ведама вочыстую праўду,—праўду тэрыторыяльную, а хутка, пэўня, і праўду палітычную: што вы—грамадзяне Літвы і Беларусі, яе сыны, значыць: «літвіны», або беларусы.

Паварот да гэтаго адвечнаго самаусьвядамлення, перакручанаго, або загубленаго с прычыны нінармальных адносін, у якіх мы пражылі больш за сто год,—паварот, згодны з вашым паходжэннем і традыцыямі, ні толькі ні будзе вас ганьбіць, а, наадварот, прынясе вам чэсьць, бо зьвяжа з народам, бо дасьць вам аснову быту, бо вас узмацуе і падніме, падзяку і благаслауленне патомных пакаленняу запэўніць.

Ні саромцеся стануць пад штандарам «Пагоні», каторы вы пакінулі, а народ сам у свае рукі бярэ і паднімае у высь, як свой сымвол нацыянальны, сымвол свае Бацькаушчыны.

Стануць по-плеч з людам-народам пад гэтым сымволам—чэсьць і слава для вас!

(Перадрук адбітку з №№ 90-91 «Гомана»)

Сымон Музыка.

Казка жыцця.

Часьць чацьвертая.

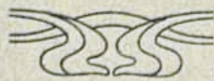
III.

-— Ну, музыка саматужны!
Пакажыся, што за «грач»—
Жарты, сьмех пранёсся дружны.
— Стасю, Вітак, Ян! пабач,
Што за сурдут адмысловы!
Або майткі!.. як се маш,
Пан вяльможны, краль замковы?
Нашу просьбу зауваж!—
Падшывальцы-музыканты,
Упраўнічы, пан Пшыбой,
Па адзенню эліганты,
Зьбіўшысь цеснай чарадой,
Насьміхаліся с Сымона
І з яго прасьнецкіх слоў,
Бы прыблуталась варона
У стада белых лебядзёў.
І які з яго музыка?
Што за фацэта знайшлі?
І ні можа быць вяліка
Вартасьць з гэтакаго лыка,
Сына торбы і зямлі?
«Мусіць добра знаюць дзело:
Усе—аматары, калі
Гэтак зразу яны сьмела
На язык мяне ўзялі!»
Ды Сымон ўсё-ж ні даецца:
Скрыпку дзедаву бярэ—
Зык чароўны гожа льецца
То дужае ён, то мрэ.
І адклікнуліся пакоі
Ціхім одгукам на зык.
Спалі жартаў тых настроі,
Прыкусілі ўсе язык.
Упраўнічы ссунуў бровы.
— Гм! цікава, ні гадаў!
Майстар выпаў адмысловы...
І с каго-ж ён гэта скраў?—
Упраўнічы быў вучоны,
Ноты добра мог чытаць;
Навят ліст меў ухвалёны,
Што мастацкі можэ граць.
— А ну, хлопчэ: я зайграю,
А ты ўтур мне падбяры!..
Слухай: ось я пачынаю!—
І як толькі зыкаў тры
Выдзьмуў пан той на кларнэці,—
Скеміў, ўраз схапіў Сымон,
Забывае ўсе на сьвеці
Аддаецца скрыпцы ён.
Грае чыста, без памылкі,
Рытм споўняе, тахт дзяржыць,
Толькі ў твару ходзяць жылкі
Сам музыка ўвесь дрыжыць.
Пан Пшыбой саўсім пабіты
«Што за чорт у ім сядзіць!
Глянуць—дрэнь, а на-вазьмі
ты—
І самога можэ зьбіць.»
Пан Пшыбой ні памыліўся:
Узяўся труднае штось граць
І у адным ён мейсцы зьбіўся,
Стаў фальшывіць і скрадаць.
А Сымонка міма волі
Ні стрымаўся.—Не, ні так!»—
Пан спыніўся, граць даволі,
Стаў чырвоны ўвесь, як рак.
— Гэта я,—Пшыбой гаворыць—
Граў сумыслу так—спытаць.—
Сам у вочы хлопцу зорыць,
Што, ні ведае сказаць.
— Ну, а ты як прапануеш?..
Заіграй ты лепей сам,
Калі гэтак тонка чуеш,—
Пакажы свой талент нам!—
Хлопец доўга ні гадае,
Смык ускінуў, заіграў—
Кроплю ў кроплю паўтарае,
Бы ні раз ён тое граў,
І памылкі ўсе паправіў.
—Чорт, ні хлопец!—кажэ пан,
На Сымона зрэнкі ўставіў.
Сьцёрся Вітак, Стась і Ян.
—От, зьдзіўленне!—пан рукамі
Бье па тоўстых кумпяках,
— Каб ні бачыў сам вачамі,
Ні чуў ўласнымі вушамі,—
Ні паверыў бы, дальбог!—
У замку рух і пасуванне.
Чэлядзь выпоўзлася з нор,
Слугі бегаюць ад рання,
Вокрык, гоман поўняць двор.
Чысьцяць, мыюць, падмятаюць.
І садоўнік, і канюх.
Кухар,—ўсе работу маюць,
Двор, дарожкі падчысьцяюць,
Падразаюць пад ланцуг.
І-не-не, ды хтось тралюе
З важных замкавых паноў
І работу кантралюе.
Здольнасьць працы гайдукоў.
Прыдзе, дасьць распараджэнне,
Раскрычыцца, разнясе
І на «нізшае стварэнне»
Грозна пальцам патрасе»
«Ксёнжа едзе!» шэпат ходзіць,
«Завітае ў замак князь.»
Гэта зьвестка двор абходзіць
І кутке ўсе сорак раз.
Быў князь дзесь на паляванні,
І далі у замак знаць,
Што князь хочэ баль, гулянне
У замку пышнае задаць.
Тут было-ж дзе разгарнуцца
І душы ўсю волю даць.
Дрэвы ў парку затрасуцца,
Сьцены замка задрыжаць...
Быў у замку дзед Даніла,
Родам дзесь с пад Мазыра
Ласка князя прыхіліла
Дзеда тут паміж двара.
Бацька князя маладога
На Палессе наезджаў,
Біў ласёў, мядзьведзяў многа,
Дзікаў страшных палеваў.
Але раз быў зроблен оступ.
Пушча-цемр ў зімовы час
Чула рог і сьмелы поступ
Чалавечы першы раз.
Угнявілась моцна пушча,
Здрыганулась, загула,
І знак грозны нявідушча
Верным служкам падала.
Устаў мядзьведзь стары з бярлогу,
Голаў высунуў, павёў
І тралюе на дарогу,
Дзе быў князь спаткаць гатоў.
І раз'юшыўся зьвяруга,
Счуўшы ворага, раве
І ні хочэ выйсьці с круга,
Месіць сьнег, ялінкі рве
І на князя націскае.
Князь зладжыўся і—бах-бах!
Зьвер на лапы прысядае
Зубы выскаліў і—шах!
Хто быў блізка—дай Бог ногі!
Хто упаў, а хто бяжыць,
Толькі князь сярод дарогі;
Усімі кінуты, стаіць.
А мядзьведзь-вот-вот аблапіць,
На тры крокі ужо падбег,
Падабраць ён князя кваціць,
Ды ў той момант—шусь на
сьнег!
Куля меткая Даніла
Каля вуха загула
І мядзьведзя палажыла,
Князю жыцце зьберагла.
— Кінь ты, княжэ, гэту «жынку»,
Каб ні сьмела пудлаваць!..
От дзе стрэльба!—паядынку
Стаў Даніла выхваляць:
— Хай зьвязаў я лыкам рулю,
Але пудла ні дала,
І бач, князь, якую дулю
У нас мядзьведзю паднесла!—
Князь Данілу абнімае:
— Ты мне жыцце дараваў!—

Як аддзякаваць ні знае.
— Ну, што даць табе?—спытаў.
Паляшук—лясьнік абцёрся,
Вынуў люльку с капшуком,
Крок назад ступіў, прыпёрся
Ен да хвоі плячуком.
— Паменяйма, князь на люлькі,—
Прапануе паляшук:
Да свае яшчэ крывулькі
Дам ў прыдатак і капшук.—
Засьмеяўся князь, выймае
Сваю люльку і дзе,
А Даніла разглядае,
Рады, цешыцца з ее.
С таго часу князь ніколі
Лясьніка ні забываў
І пасаду—лес і поле—
Ен Данілі даравау.
Прыезджае князь, бывала,
На Палессе палеваць.
За Данілам пасылалі
Князя ў лесі праваджаць.
І ніхто так, як Даніла
Пушчы тэй ні знаў, лясоў.
Узгадавала і ўскарміла
І Данілу, як зьвяроў.
Шыр балотаў нісканчоных,
Пушчаў дзікіх гушчарэ,
І ў яе таёмных лонах
Чуўся ён, як пан ў дварэ.
Ведаў бораў ён настрої,
Змысл ніўцямных галасоў
Дуба, граба, елкі, хвоі,
Як іх родны—бы душою
Зьліўся с цемрамі лясоў.
Прад панамі ён ні гнуўся,
Ні скланяў прад імі стан,
Да іх кругу ні гарнуўся,
Проста—сам сабе быў пан.
А як часам князь спудлуе,
Зьвера выпусьціўшы з рук,
На яго тагды сярдуе,
Доўга лае паляшук.
Князь апраўдваўся па сілі,
Сьмех самога забіраў,
Але больш і больш Данілі
Князь прыхільнасьць аддаваў,
А ў канцы забраў с сабою.
Князь стары даўно памёр
Дзед Даніла тэй парою
Быў прыпісан князям ў двор.
І цяпер, як ўсе у замку,
З ног зьбіваліс і таўкліс,
Вышаў дзед у парк за брамку,
Як у пушчу шоў каліс.
І сярод дубоў разложных,
Стройных топаляў і ліп,
Хвояў тоўстых і вяльможных,
Дзед туліўся, бы той грыб.
Тая-ж вопратка мужыча,
Світка рудая і брыль.
Дзед Даніла ціха смычэ,
Сам с сабою штось 'мармычэ.
Мо Палесся казка—быль
Дзеду думкі ўзварушыла
Пушча ў памяці ўсплыла,
І душа па ёй тужыла,
У пушчу родную вяла.
Дзед быў горды і з высока
Ен на чэлядзь пазіраў
І жыў вольна, адзінока
Парка глуш адну кахаў
І яго ён вартаваў.
Дзед Даніла парк вартуе,
Службу верна ён нясе.
Усё аглядаіць, ўсё прачуе,
Усе кутко ператрасе.
Ходзіць дзед, а парк вялікі,
Стрэльба тая ж—верны друг;
Дзед спыніўся—чуе зыкі,—
Азіраецца вакруг.
Зыкі змоўклі, дзед вертае,
Згледзіў штось, ідзе туды.
— Хто ты, хлопчэ?—ён пытае:—
І чаго прыйшоў сюды?
— Я замковы, дзедка Божы.
Ці ні можна тут пабыць?
Тут так хораша, прыгожа,
Лес—што з небам гаманіць!—
Дзед сурьезны усьміхнуўся.
— Любіш, хлопчэ, лес?.. эгеш!
Стан у дзеда разагнуўся.
— У замку ты даўно жывеш?—

Якуб Колас

21—25/XII 1917 г.
г. Обоянь Курск. губ.

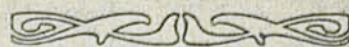

З вечарынкі.

Маючы вольную часінку,
Разскажу я сьмешную навінку,
Калі хто слухаць будзе рад.
Нядзель с пяць таму назад,
Неяк із нашаго мястэчка
Вядомых два чалавечка
Уздумалі як мае быць
Крыху сябе павесяліць.
Узялі на рукі ў суседа
Сабе каня—старога дзеда,
Санкі з дугою і хамут
І ў мейсцы пугі доўгі прут.
Паехалі сабе у засьценак
На вечарынку да паненак,
Ці мо', як кажуць, і да баб.
Адзін быў малады, ды слаб,
Казалі нават, што лячыўся,
Ды у духоўнікі маціўся,
Крыху ён меў к таму патрэб,
Што-ж, мусіць гэта лёгкі хлеб.
Другі, сказаць мой ты братушка,
Хітрая гэта была птушка,
С такіх, што ёмка плён бяруць,
Хоць ані сеюць, ані жнуць,
Далёка слыў у цэлым павеці
Сумеў устроіцца на сьвеці
І хоць сівы ужо волас меў
Але здароў шчэ быў, як леў.
Гасьцілі там яны па-панску,
Ды выпілі па хрысьціянску
І разагрэўшы ёмка кроў,
Павярачаліся дамоў.
Ноч цёмна, хоць ты выкаль воко
Ды сьнегу намяло глыбока
Ні ехаць, ні то начаваць,—
Дарогу конь павінен знаць.
А у старане, ні падалёку
Жыла ўдоўка адзінока,
Воддаль дарогі, у цішы.
Добрай кабеціна душы.
Ні збыць і стара шчэ гадамі,
Любіла строіцца часамі,
Была даходна, так сказаць,
Умела часам пагуляць.
Ну, дык туды нашы вашмосьці,
Мусіць зайсьці хацелі у госьці,
А мо' патрэбу мелі там.
Цьвёрда ні ведаю і сам.
А можа конь благой налогі
Ні пільнаваў саўсім дарогі,
Паплёўся сам сабой на угад,
Пад тое мейсцо акурат.
Мо' яно-б так і асталося
І да нікога ні дайшлося,
Ніхто бы з нас ні чуў, ні знаў,
Каб чорт канінкі ні ўвагнаў
У капаніцу ля дарогі:
Яна уперад ўбіла ногі,
І кідалася, як магла,
Аж покуль у гразі ні легла.
Ездакі пашы у трывозе
Німа ўжо як сядзець на возе,
Трэба вылазіць с санак тут,
Бо ужо ні памагае прут.
Ні самавітая работа
Пягаць зімой каня з балота,
Брацца за хвост і за гужы,
А прыступіцца—ні кажы.
Лезьці ў ваду німа ахвоты,
Адзін набраў ужо у боты
І выліваць пашоў на сьнег;
Другі засопся так, як мех.
Прытом ні маючы прылады
Ні маглі даць ніякай рады,
Людзей жа ж ні было нігдзе,
Дык кінулі каня у вадзе,
І сталі думаць, што тут будзе?
Глядзяць, аж стог стаіць на грудзе
Дык давай скубці і паліць,
Каб як дарогу асьвяціць.
Цягнулі сено і палілі
Шмат яго некаму зглумілі.
Посьля шлі ужо на угад
Пакуль патрапілі назад.
Там, як прыгоду разсказалі,
На ногі усіх селян паднялі;
Хто схапіў вілы, хто тапор,
І на ратунак кожан пёр.
Усе ляцелі грумадою
Узяўшы вяровак шмат с сабою.
Але пакуль народ прысьпеў
Дык бедны конік акалеў.
Цяпер ніведама што будзе,
Каб ні прышлося стаць на судзе
Сьведкаў зьбіраць ды іх паіць,
І за каняку заплаціць.
Ды ішчэ ніхай моляць Бога
Што ніспалілі тагды стога
Бо мала с конікам бяды—
Было б за сена шчэ тагды.
Так посьля нашыя камраты,
Урачы разьбітыя салдаты,
Як с-пад японца, акурат,
Пяшком трапялі ужо назад.

Валожын.
7/II—1913 г.

Стары Улас.

Наш Валожын.

Каб ведаць што ні надаеў-бы
Сягоння вам, чытачу мой,
Дык пазнаёміць вас хацеў-бы
З нашай мейсцовасьцей глухой.
Каб жа ж хаця мае пісанне
Хоць крышку прынясло дабра,—
Перахрысьціўся, ўстаўшы зранне
І хутка ўзяўся да пяра.
Мястэчко наша людноватэ,
Можна сказаць на добры лад,
Ні яно бедно, ні багато
На лік са трыста будзе хат.
Есьць і с шэсьць вуліц гразкаватых
І рынак ні забрукован.
Есьць людзей простых, панаватых,
Ды жыдоў больш, як хрысьціян.
Есьць і начальнікі патрэбны:
Земскі, акцызны, пачтавы,
І сьледавацель ёсьць судзебны
І сам асэсар станавы.
Валасны пісар і старшына,
Вучыцель, дохтар, аптэкар,
Урадпік — добрая скаціна,
Стражнікаў з восім і жандар.
Царквы ёсьць тры, адна с касьцёла,
Чацьвертая у старане,
Жыдоўскіх аж чатыры школы

I манаполек маем дзьве.
Есьць валаснoе упраўленне,
Вялікі хлебны магазын,
Дзьве школкі дзецям на вучэнне
I. хоць малы, вадзяны млын.

А пры мястэчку забудован,
Із старадаўніх відна пор
Стаяў, ўрэчы намалёван,
Вялікі і багаты двор.

Цераз яго была дарога,
Да нідалёкаго села,
Было дварні калісь у ём многа
Як ішчэ паншчына была.

Тагды жыцьцё цякло ні нудна,
Як стары граф нябошчык жыў,
Было і весела, і людна,
Усюды парадак добры быў.

Жыў тут, ні езьдзіў граф за моро
I за сваіх стаяў грудзьмі,
Бывала, радасьці і горо
Дзяліў с сваімі ён людзьмі.

Высокаго сам бўшы стану,
Любіў свой край і свой народ
Вечная памяць графу Яну
Будзе праходзіць з года ў год.

Для нас дабрэ бы ён німала
У сваім часі мог зрабіць
Без пары сьмерць яго забрала,
I Бог ні даў яму пажыць.

На паляванне ён сабраўся
З братам, раку пераеджаў,
Ды мост пад імі заламаўся
I ён там сабе сьмерць дастаў.

Есьць адно ўрочышчо лясное
У пушчы, вёрст дзесяць ад двара,
I з даўных часаў мейсцо тое
Завуць «Высокая Гара».

Гдзе, як ідзе апаведанне
I з Бацяном у двух яны
У той час як было паўстанне
Крыліся у лесі ад вайны.

I там на узгорку крыж дубовы
Ішчэ да гэтых пор стаяў,
Дзе сухама свой хлеб бярловы
Бацян і с графам спажываў.

Ні раз і посьле палявалі
Па ройстах і па балатох;
А неяк адзін раз, казалі,
Быў граф ў Бацяна у гасьцёх.

Ды было гэта неяк ў посьце,
Без верашчакі і бліноў,
Дык частаваў ён свайго госьця
Гарачай поліўкай з ўюноў.

А посьля гэтаго, прызнацца,
Многа зьмянілося с тых пор.
Марнець усё стало і псававацца
I усё пайшло неяк на сьцёр.

Тагды усе бралі што хацелі,
Чыноўнікі, папы, дзякі,
А толькі браць тагды ніўмелі
Дурныя нашы мужыкі.

I ні адзін такі ягомасьць
Навадна у той час лізнуў
Бо мелі, як была вядомасьць,
Забраць і рэшту на казну.

Але як раз ў пару нашоўся
Ужо другі дзядзічны пан,
I гэты так-жа сама зваўся
Так як і першы той наш—Ян.

Так сама графскаго быў звання
I хоць у нас ужо ні жыў,
Але за то на паляванне
К нам прыежджаць часта любіў.

Тагды узноў усё паднялося
Ды шмат палепшало другім,
I навят добра зажылося
Але ужо гэта ні усім.

Стары Бацян за першым панам
На другі сьвет пайшоў скарэй,
А палевацці з графам Янам
Стаў ужо сын яго, Андрэй.

I вельмі добра ён спраўляўся
Бо спрыпен к гэтаму ён быў
I па зьвярыные кожнай знаўся
За тое граф яго любіў.

Бывала, зьвера як асочэ,
То ні прасьлепе ужо нігдзе
I займе воступ, як захочэ
Дык гэта ужо ні завядзе.

Аблаву як вясьці умее,
Ды як паставіць гдзе стральца,
I ніхто лепей ад Андрэя
Ніўмеў паднесьці пад глушца.

Любіў бывала граф Андрэя
I ад другіх дарыў часьцей,
Ды йшчэ гасьцінца ён німала
Лавіў часьценька ад гасьцей.

А неяк раз на паляванні
Калі мядзьведзя граф забіў,
Андрэю пры усім сабранні
Граф кажушок свой падарыў.

Аднэй зімы у мясаедзе,
Як сястру замуж аддаваў
Андрэй, дык граф быў на бясєдзе
Сам на вяселле прыежджаў.

Усякай усячыны дык кучы
Да Белакорда ён прывёз,
Гарэлкі неякай пахучай
I пірагоў ні узяць на воз.

Напечано с цукрам і мёдам,
Вельмі салодкае усё,
А смакам—дык каб ты, брат, ведаў!
I каравай, як калясо.

Граф мужаваў і забаўляўся
I танцаваць нават хадзіў,
I з маладымі цалаваўся,
Пяць чарванцоў ім падарыў.

I абецаў для маладога
З бліжэйшаго абходу даць
На хату дрэва страявога
Сухапастоін трыдцаць пяць.

Ды ні было чым пахваліцца
Гэтак сказаць можна пяпер,
Знаць ні судзіў Бог таму збыцца
Бо неяк скора граф памер.

Па ім маёнтак увесь астаўся
Сыну старэйшаму тагды,
Гэты граф Міхал называўся,
Быў добры, але малады.

Ні знаў, як трэба жыць сягоння,
Што трэба ведаць, што умець;
Бывала, з ветрам у поле гоне,
За моро, дзе любіў дурэць.

Там, кажуць, весела жывецца,
Цьвітуць сады, урачы рай,
Птушкі пяюць ямчэй, здаецца;
А толькі грошы падавай.

Дзеўчат заморскіх ясны вочы,
Іхні спадманкі харашы,
А цёплы і пагодны ночы
I тыя гулі у цішы...

Ой, вы, заморскія дзеўчаты,
Жанатаго ці паніча
Ні аднаго з нашаго брата
Вы абгалілі, як біча.

I вот на двор гэты павелі,
Праз сарачпю і пяць гадоў,
На днях пагодных лепшай долі
Наступіў чорны год ізноў.

Даўгоў набралося усячых,
Апека, банк,—хоць галасі—
Плаціць ні было чым служачых,
Купцы убіліся у лясы.

А тут, да усіх гэтых бедаў
Натоўпілося акурат
I гультаёў і дармаедаў
I абіралаў ўсякіх шмат.

I камісараў было многа,
Злажыушы—цэлая гара,
Але ні выйшло тут нічога
Бо ні было гаспадара.

Перш пайшлі пусткі на прадажу
Посьле абцінкі пад руку,
А пачакаўшы, як той кажэ,
Далі хвальваркам па баку.

Ізноў пачалі канцы рвацца;
Неяк да часу, да пары
Ізноў пачалі нажывацца
Але ўжо толькі махляры.

I яны цэлаю грумадай
Урэчы да пометкі жукі,
Альбо у восень да прынады
Вароны, галіцы, крукі.—

Так і яны сюды напалі,
Мінуцца-б ім была пара,
I рвуць, каб так яны прапалі,
Астаткі панскаго дабра.

Валожын, 15/х—1911 г. **Стары Улас.**

Чад самагубства.

Ахвярую сьветлай памяці добрага кампана майго Міхала Сымонавага Будзькі.

Белаю палоскаю падрэзауся усход. Кожная мінюта дадае усе больш і больш сьвятла, падліваючы праз вакно у вузінькую станцыю мэзоніна. Птушачкі зашчэбаталі, спатыкаючыя раняшнія праменні майскаго сонца. Зварухнулися белыя кветачкі грушау і яблынь. Маленічкі садок, нібы сьціснуты вялікімі гарадзкімі домамі, стау вырысовывацца усе ясьней і ясьней: паадзяляліся адзін ад аднаго кусты агрэсту, градкі зацьвітаючых клумбау і, нарэшці, кожная травінка, кожная кветачка, аблітая сьветлай расіцаю, пачала аддзяляцца ад суседзяу, купаючыся у залацістых праменнях раняшняй зарніцы.

— «Людзі»,—падумау Марко Нізкі:—«гэтак, вось, і яны, як травінкі гэтыя, як мертвыя дрэуцы і кусты, аддзяляюцца ад другіх, як толькі днець пачне, — аддзяляюцца дзеля таго, каб змагацца за кусок чорнаго хлеба, за постную, часта без цукру, шклянку гарбаты, за душную, як лазьня, кватэрку. Страшэнна!..»

Ен судзіу сябе і усіх таварышоу, няволька сядзеуших у поунай чаду ды архіуваго пылу, канцэлярыі і ні адтрымваушых за сваю мертвую працу нічога, апрача жэбрацтва. Нізкі паглядау у адчыненае вакно, хціва ссаушае сьвежы садовы пах. Галінкі грэшынау, апранутыя у ясна-зяленыя лісточкі, калыхаліся каля самаго вакна; пахло сьвежаю раняшняю расою ды здаровым пахам зацьвітаючаго зяленіва. Але Марка Нізкі слаба прыкмечау усе гэта. Цалую ноч ні спау ен, блукаючы думкамі у ніабнятасьці, успамінау пра усе яго цяжкае, восімнадцацірочнае жыцце. Але ен называу гэтыя прошлыя восімнадцаць гадоу усім сваім жыццем, праз тое, што цяпер, амаль ні год, ен саусім зрабіуся безчулым да радасьцяу і бедау уселякаго жыцця. Нават без конца душыушая галізна-бедната ні магла ужо балюча укусіць за яго душу. Сумны, задуманны хадзіу ен сярод зиземых, нібы у пустэльні. Ніхто ужо ні цікавіу яго. Ен бачыу, што нікому саусім ні патрэбен, хіба-ж толькі сваей нявольнай падарожніцы жыцця—казеннай атрамэнтніцы ды іншым асобам канцалярскай гаспадаркі. Але ж і гэтыя, нямыя, нібы жыцце натоупу, знасмцы Нізкаго ні чулі у ім ані жаднай патрэбы: ні мала есьць людзей, якія яго пенгля могуць замяніць. Што ж пакалі яму успаміны за гэту ноч? Цэлае жыцце праляцело прад яго вачыма, ярка паказваючы усю цемру яго дзяціннасьці і ранешнай моладасьці. Затуманены, ен думау, што сядзіць у кіноматографі, або марыць у глыбокім сьне. Толькі парадзеушая ймгла ночы паказала, што гэта патуральнасьць—работа яго памяці. Вось, паустала перад ім нівялічкая каморка у старэнькай хаці бацькоу яго. Ен, ледзьвя вымауляючы словы, гуляе с чэляцніцай Зоськай. Зоська—мілая, вялікая дзяучына, праслужыушая у іх ужо пяць гадоу. Яна знае Марка с першаго дня яго нарадження. «Бедны я»,—уздыхае Марко:—«я ні везау нічые ласкі, апрача ласкі гэтай добрай дзяучыны...» Марко дзесяты у маткі, якая яго нінавідзела—«Нішчасны я! Нават маці родная ні кахала мяне. Зоська! Зоська!..» хнішае Марко, і сьлезы цякуць з яго безсонных вачэй. Гэта чыстая прыяцелька усходу яго жыцця, бедная селяначка, колькі мілых казак расказвала яна Маркаві. Ен рагатау, слухаючы, як лісіца ашукала воука, плакау, калі пачуу, што разбойнікі зьвязалі сілача і весела сьмеяуся зноу, калі Зоська дадавала, што сілач разарвау ланцуг жалезны ды адабрау ад разбойнікау сваю мілую. Але-ж дауно памерла Зоська. Ад пяці гадоу ен ужо ні мог яе убачыць. Ох, як моцна абняу-бы ен яе цяпер—старэнькую вясковую бабу. Як тады, у час смутнаго дзіцячаго жыцця, калі прыгуляуся ен да грудзей яе усей маленічкай сваей істотаю. Марка прыпомніу, як плакау ен, калі адыйшла ад іх Зоська, каб пайсьці замуж. «Расьці, мой дроздзік»,—сказала Зоська пры разставанні і доуга цалавала у яго плакаушыя вочы, як цалуюць усе селянкі. «Мая мамачка!» праплакау Марка, цалуючы руку у заомуцеушай Зоські. Посьля купілі яму лемэнтар. Хутка навучыуся ен чытаць, хаця словы вымаулау гаркава—па дзяцінаму. Посьля ен у школі быу, як пайшоу яму дзесяты рок. Школа гэтая у чужой весцы. Жыць давялося у нейкай правэнджанай халупцы, ды ішчэ с трома таварышамі. Пазнау Марко і бруду у гэтай халупцы. Але нішто ні перашкодзіло Маркаві спрытна здаць экзамэнты. Бедната бацькоу ні дазваляла яму вучыцца больш, і ен папауся у гэту канцэлярыю, што забівала усю яго маладую моц ды прыціскала голадам. Прауда, што былі й некныя момэнты жыцця у гэтым горадзі. Марко кахау цьвітучую дзяучыну, пісау вершы, бывау у тэатры „у райку", чытау шмат кнігау, якіх на весцы ніколі і ні убачыу-бы. Але ж вершау тых яго ні друкавалі, а кнігі выклікалі страшэнную працiунасьць да канцэлярыі. Замкненае, адзінокае жыцце да таго здавіло замучаную душу хлапца, што выхад застауся адзін: туды, да беднай Зоські, дзе німа ні беднасьці, ні буйнаго ваюючаго натоупу. І надыхадзіуўшы ранак зусім ні прыцягвау душу, амаль саусім перайшоушую на другі сьвет. Яна манілася прэч ад шпарка надыходзіушаго дня, што зноу можа уцягнуць яе у цесны жывы натоуп. Халоднымі рукамі накідау Марко трагічныя радкі поэта...

Тыя самыя халодныя рукі паднесьлі да губау маленічкую пляшачку атруты ды навекі вызвалілі змучаную душу...

Горадзен.
22 чэрвеня 1912 року.

Крауцоу Макар.

КРОНІКА.

Перагаворы з Расіяй. Беларускі надзвычайны пасол, Раман Скірмунт, у бытнасьць сваю у Кіяві веў перагаворы з расійскім міністрам ўнутраных спраў, ды пры гэтым было установлено, што ніякіх ніагодных пунктаў німа.

Надзвычайная місія у Вялікаросію. Народны Сэкратарыят назначыў надзвычайную місію у Вялікаросію, зложаную с старшыні, двух райчых і чыноўніка дзеля асаблівых загадаў і сэкратара. У найбліжэйшых днёх місія едзе у Маскву, каб падаць вялікарускаму ураду афіцыяльную заяву аб аддзяленні Беларусі ад Вялікарасіі.

Ноты дзяржавам Эуропы. У зьвязку з выясьненяем міжнароднаго палажэння Беларусі, старшыня Народнаге Сэкратарыяту і сэкратар міжнародных справаў, Язэп Варонка, паслаў усім дзяржавам, прыналежаўшым раней да Расійскай фэдэрацыйнай рэспублікі, а также усім ваюючым і нэйтральным дзаржавам ноту, у каторай выкладаецца гісторыя утварэння Беларускай Народнай Рэспублікі. У канцы ноты прапануецца прызнаць Беларускую дзяржаву.

Граніцы Беларусі. Народны Сэкратарыят міжнародных справаў заканчывае падробную карту Беларусі паводлуг этнографічнаго, гістарычнаго і дзяржаўнаго прынцыпу. Гэта карта будзе разаслана усім дзяржавам Эўропы.

Паветовыя старшыні. Народны Сэкратарыят устанавіў паветовых старшын, каторыя павінны працаваць у згодзе з нямецкімі паветовымі начальнікамі і камандантамі дзеля уладжэння усіх справаў, якія узьнімаюцца пры зносінах ня-

мецкае уласьці з жыхарамі.

Льос Гомля. Украінскі міністр унутраных спраў апавесьціў, што Гомельскі павет далучаецца да Чарнігаўшчыны, а паветы—Рэчыцкі, Пінскі і Мазырскі да новаўтворанай Палескай губэрні.

Новыя выданні. Народны Сэкратарыят ухваліў пашырыць выдавецкую чыннасьць. Гатуюцца к друку: «Зборнік Пьес», «Зборнік Нот», падручнікі па гэографіі, арытмэтыцэ, хрэстаматыя і інш.. Народны Сэкрэтарыят міжнародных справаў мае выдаць брашуру «Становішчо Усходняй Беларусі», а Сэкрэтэрыят унутраных справаў «Беларускі Дзяржаўны Штогоднік», каторы мае замяніць сабою памятную кнігу для усей Беларусі.

Т-во пазнання культурна-прамысловаго стану Беларусі. У Петраградзі заложыўся гурток «Т-во ізучэння культурна-прамысловаго стану на Беларусі». Гурток прыступіў ужо да працы і заняты цяпер апрацаваннем драбязговаго пляну работы і састаўленнем бібліографіі Беларусазнаўства.

У склад гуртка уваходзяць толькі навучныя сілы. За старшыню гуртка выбраны проф. Б. Эпімах-Шыпілла, за сэкрэтара—інжэнер К. Душэўскі. (Адрэс гуртка: Петраград, 4-я лінія, 45, кв. 16; адрэс бюро: Опачыніна, 13, кв. 6).

Беларускі тэатр. Справа беларускаго тэатру цяпер стаіць у Менску на добрым грунце.

Народны Сэкрэтарыят зацьвярдзіў ужо дырэкцыю беларускаго урадоваго тэатру, зложаную с трох асоб, а так-жа становішчо артыстычнаго кіраўніка і склад драматычнае дружыны.

Сюды прыехаў вядомы беларускі драматычны аўтар і артыста, Ф. Алехновіч, кіраваўшый усей тэатральнай работай у Вільні. З яго учасьцем, пад яго кіраўніцтвам маюць быць пастаўлены на менскай сцэне яго сцэнічныя творы. Пан Алехновіч сустрэў у Менску вельмі гарачы прыём.

Купалле. Сьвята Купалля селета у Менску с прычыны благой пагоды ні было, хаця афішы паказывалі аб ім. Прыходзе у галаву думка: калі розныя хрысьціянскія сьвяты, працэсіі і г. д. ні раз дзеля ніпагоды адкладываюць на іншы дзень, чаму-ж арганізатары сьвяткавання ні маглі так сама перанесьці паганскаго сьвята Купалля на іншы дзень?

Ніхто хіба з беларусаў ні меў бы за гэта да іх прэтэнсіі.

Гожэ адзначыць яшчэ адзін факт—свайго роду бэзтактнасьць. На абвестках аб пацыанальным сьвяце перад беларускім тэкстам быў надрукованы тэкст расійскі. Калі арганізатары думалі, што ні усе міцчукі разумеюць па-беларуску, дык маглі-бы прынамсі расійскі тэкст памясьціць ні на глаўным месцы.

Чарговая справа.

Галючыся настроіць на свой лад душу народа, расійскі урад больш за 100 год свайго панавання над нашай старонкай безупынна стараўся і надворны выгляд нашай бацькаўшчыны захварбаваць духам маскоўшчыны.

Гэтая работа найболі выразна праяўлялася па мястох, і годзі глянуць на таблічкі на рагох дамоў з назвамі вуліцы, каб ні толькі у правопісу, ні толькі у зыку слова, а і у самым яго духу убачыць сьляды маскоўшчыны.

Наступіў час, калі ніякіх перашкод німа пачаць надворны выгляд Менска перарабляць на свой лад, тутэйшы, беларускі. Гэта справа ні толькі дэкарацыйная, а і маючая важнае маральнае значэнне. Надворны выгляд места ніхай усім, на кожным кроку, прыпамінае, што тут Беларусь, а не «Сѣверо-Западный край» або «Kresy polskie». Справа важная і лёгка выпаўнімая, бо з матэрыяльнаго боку кошт нівялікі.

Вярнуць старым вуліцам—старыя назовы ды пашукаць адпаведны назоў для новых—ні трудна, калі гэтым займецца ні сухі, чарствы чыноўнік, а людзі, дбаючыя аб сваім месьце, працуючыя для беларускай справы.

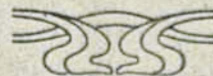
Ніхай ніхто ні думае, што вышэй зазначанае кіруецца да таго каб зараз-жа пачалося «хрышчэнне» усіх вуліц, каб зараз-жа на усіх рагох дамоў заблішчэлі новыя таблічкі. Не. Гэта работа можэ зрабіцца ні сьпешаючыся, памалу. Глаўнае толькі, каб яна п а ч а л а с я. С пачатку хай хоць 2-3 вуліцы маюць новыя, нешта прамаўляючыся да душы беларуса назовы, а праз нейкі час ізноў 2-3 і т. д.. Гэтак жыхары Менска памалу да іх прывыкнуць без блутаніны у галаве цэлаго сьцягу новых найменняў. Гэтай справай павінно заняцца нашае меськае упраўленне ды толькі німа ведама, ці яно займецца.

Трэба, значыцца, каб ініцыятыва вышла ад нашай беларускай улады, каб яна учыніла адпаведныя крокі перад меськім упраўленнем.

Яшчэ адна увага: ні трэба каб новым вуліцам даваць новыя назовы было манаполіей аднаго чалавека. Гэтак было зроблено у пачатку акупацыі у Вільні—і рэзультат благі. Дзеля гэтаго павінна быць утворана камісія, каторая с свайго боку пакажэ жыхарам аб сваей рабоце і дасьць право кожнаму прысылаць свае проэкты. Камісія будзе мець права выбару, а проэктаў хопіць.

Гэтак мы будзем магчы увекавечыць імены заслужаных для беларускай справы памершых ужо людзей, пачынаючы ад леташняго юбілятара Францішка Скарыны, а места будзе набіраць выгляду больш нашаго беларускаго.

Ф. О.

Я і яна.

Суніцы зьбіралі на пасяцы разам.
Сонцо казытало.
Побач жа гуляла
Вясна с пучком красак.

Так ніуспадзеукі небо спахмурнело,
Бура загразіла,
Елка прытуліла
К сабе нас пужлівых.

На памяці нашай пяруны-граверы
Знакі парабілі,
Што яны казалі,
Мы ні разгадалі.
Але тыя знакі нас на век злучылі.

Сучасны.

Бібліографія.

Алесь Гарун. М а т ч ы н Д а р. Думы і песьні 1907-1914 г.г. Кніга выдана коштам Народнаго Сэкрэтарыяту Беларусі. Менск. Стр. 128. Цана 2 рб..

Вершы, умешчаныя у зборніку «Матчын Дар», напісаны аўтарам у няволі на працягу 1907-1914 г.г., часткаю у турме, а часткаю у Сібіру, дзе аўтар адбываў кару за палітычны рух 1905 году. Яшчэ у 1914 г. зборнік гэтых вершаў перасылаўся с Сібіру да Вільні, дзе яго рыхтавалося выдаць існаваўшае у той час «Беларускае Выдавецкае Таварыство», але паўстаўшая тагды вайна унімажлівіла выйсьце кнігі на цалых чатэры годы.

Варункі, у каторых пісаліся вершы, —няволя у турме і разлука з родным краем у Сібіры,—налажылі моцны адбітак на поэзію аўтара. Усе творы яго гэтаго часу праняты грамадзянскім сумам па зьняважанай, палупанай Бацькаўшчыне і горкай тугою па міламу роднаму краю, катораго, як тагды здавалося аўтару, ні убачыць ён болей ніколі. І, марнуючы сваё маладое жыцце у цяжкім выгнанні, поэта, як тая Яраслаўна у «Слові а полку Ігара», зьвяртаецца у горкім суме да ветра:

Ветрэ, ветрэ вольны,
Стой, зрабі паслугу.

Буду спосаб меці,
Аддзякуваць другу.
Зьлетай, легкі, борада
У край, адкуль я родам.

У краю тым — старонцэ
Брат мой беларусін
Гібее без сонца.
Там усім пакловам
Нізкім ты скланіся.
Хай жывуць, красуюць...
А потым вярніся.
Гэтта скажаш, браце,
Мне, што там убачыш.
Буду спосаб меці,
Пaглядзіш, аддзячу.

Ні водзін народ на сьвеці ні выявіў у пісьменстві такога замілавання да свае айчыны, як наш беларускі народ! Хто з нас ні памятае хвалюючых душу вершаў Якуба Коласа:—«Мой родны кут, як ты мне мілы! Забыць цябе ні маю сілы?« Гэтакае замілаванне да спакутанаго роднаго краю мы спатыкаем і у Алеся Гаруна. Там, дзе ён зьвяртаецца, пакутуючы у выгнанні, да радзімай староны, чуецца нешта стыхійнае, як бібійны плач «На рэках Бабільёнскіх»:

Чаму з маленства, з урадженства,
У жыццевы май
Ні умеу, як маці, шанаваці
Цябе, мой край..

пытае самога сябе поэта, а далей гаворыць:

То-ж я с тваею ключавою
Сьвятой вадой
Напіуся болю аб нядолі,
Бядзе людзкой.
Я брау, ні бачыу, і ні аддзячыу
Табе ні чым,
Бо, счараваны, цябе, укаханы,
Ні знау саусім.

Алесь Гарун — поэта самабытны, наскрозь арыгінальны і без жаднаго надворнаго уплыву. Верш яго звонкі і чысты, як крышталь. Кожнае слово вершу займае свае мейсцо і усе творы яго напісаны так, што у іх, дапраўды, словам цесна, а думкам прасторна. «Матчын Дар» — адмысловы падарунак у скарбніцу беларускай літэратуры, каторы надаў-бы гонару прыгожаму пісьменству і вісока-культурнаго народу.

Нашых пісьменнікаў нельга раўняць с пісьменнікамі іншых народаў. Міцкевіч і Пушкін, Толстой і Геттэ — людзі заможных станаў, для каторых пісьменство было ядынаю працай у жыцці, заданнем і зьместам іх жыцця. Іх ні турбавала думка аб чорным хлебі, яны ні гнулі сваіх сьпінаў над цяжкай фізычнай работай. Яны вольна і спакойна аддаваліся натхненнай творчасьці, ні баючыся таго, што ні будзе чаго есьці. Яны ні баяліся таго, што літэратурная творчасьць адбярэ у іх час, патрэбны для здабыцця штодзеннаго хлеба. Ні тое у нас. Нашы пісьменнікі — працоўныя, бедныя людзі. Яны ні маюць магчымасьці пасьвяціць свае жыцце пісьменству, а прымушаны аддаваць свой час цяжкай працы для здабыцця чорнаго хлеба. І, мы бачым, што Алесь Гарун — сталяр па профэсіі—ні разгінаючы сьпіны ад сталярскай работы, надарыў нас такімі мастацкімі, натхненнымі творамі, каторыя надалі-б славы кожнаму культурнаму народу,—калі мы бачым і маем гэта, дык маем право гардзіцца, беларусы! Гэта сьведчыць а вялікай здольнасьці нашаго народу. Вялік беларускі народ і у рэнегацтві (Міцкевіч, Касьцюшка, Дастаеўскі, Сыракомля), —дык якія-ж шырокія магчымасьці адчыняюцца перад намі калі мы станем на уласныя ногі, адбудуем свае уласнае гаспадарство ды перастанем быць паказным папасам для чужынцаў! Будзь горд, беларус! Перад табою сьветлая і вялікая будучына...

Па хараству выдання «Матчын Дар» можа сьмела лічыцца першым у нашай маладой, багатай вялікімі магчымасьцямі, літэратуры. Зграбны фармат, харошая папера, ясны і чытэльны друк, адмысловая вокладка у старым беларускім гусьце работы Р. Земкевіча, багаты зьмест кнігі,—усё гэта надае кнізе вялікай вартасьці і спраўляе прыемнае ўражэнне. «Матчын Дар» можа па справядлівасьці лічыцца найлепшай настольнай кнігай для інтэлігэнтнаго беларуса. На вялікі жаль, кніга мае адну, досыць значную хібу: яна надрукована без кароткаго нашаго «ў» і без «ё». Гэта абцяжае чытанне вершаў, асабліва для мала звыклаго чытача. Тым часам, хібнасьць гэта агульная для усіх менскіх беларускіх выданняў, дзе друкарні ні дапасованы для беларускаго друку і ад чаго пры сучасных варунках ухіліцца ні магчыма, ні маючы на мейсцы словалітні.

Я. Л-к.

А. Луцкевіч і Я. Станкевіч. Беларускі правапіс. Выданне Беларуск. Камітэту. Вільня. 1918 г. Стр. 32 in 16.

Гэта ўжо другая спроба даць практычны падручнік беларускаго правопісу для пачатковых школ. Першаю спробаю была праца аднаго с першых аўтараў—А. Луцкевіча, «Як правільна пісаць па-беларуску», установленыя каторым правілы «акання» праведзены у правопісу і гэтай кніжачкі. На устанаўлевні правіл «акання», уласна кажучы, і палягае увесь беларускі правопіс. Правопіс сугалосных зыкаў спрэчак ні выклікае. Ніясныя сугалосныя зыкі выяўляюцца цераз пастаноўку посьля іх зыкаў галосных. Але калі зьвернешся да праведзяных аўторамі правілаў «акання», дык адразу натыкаешся на ніпаразуменне: дзеля чаго аўторы захавалі гэтае двоякае напісанне *не, ня, перад, перэд* і т. д.? Мы ні думаем, каб тыя дзеці, для каторых назначаюць аўторы сваю працу, падзякавалі ім за гэта. За хітравумнае тлумачэнне такога правопісу п. А. Луцкевіч заслугуе пахвалы, але для практычнаго ужытку гэта ні надаецца. Гэта трэба зазначыць цьвёрда, каб надалей ухіліцца ад падобных хітрыкаў у правопісу. Далей, саўсім нізразумелым зьяўляецца для нас напісанне прыкметнікаў множнай лічбы с канчаром на *е*, а ні на *я*. Беларус любіць «акаць», дык дзеля чаго-ж пісаць *е*, калі тут ясна чуецца *я*? Ясна, што камусь ні да густу нашае зычнае і ёмкае аканне. Але густ ні з жыццёвай практычнасьцю, ні з навукаю нічога агульнаго ні мае, а таму на ём грунтавацца ні сьлед.

Зазначыўшы гэта, мы мусім сказаць, што такія спробы практычнаго правопісу нам канечне патрэбны, і аўторы добра зрабілі, што ні пашкадавалі для гэтаго часу. Шкода толькі, што ні усе правілы яны залічылі патрэбным умацаваць прыкладамі для навучання. У кожным выпадку гэтую кніжачку, за хібнасьцю покі што лепшых, можна сьмела пусьціць у пачатковыя школы. Мінчанам ні шкодзіло-б, дзе-што выправіўшы, перадрукаваць яе кірыліцай і пусьціць у свае пачатковыя школы.

Я. Л.

Памылка.

У папярэднім нумары [№ 25] нашай часопісі у кроніку ўшчамілася прыкрая памылка: было надруковано, што беларускі драматург Ф. Алехновіч вярнуўся у Вільню.

Памылку папраўляем: Ф. Алехновіч застаецца у Менску, гдзе ён адтрымаў мейсцо загадчыка рэпэртуару Беларускаго Дзяржаўнаго Тэатру.

Рэдактар Я. Лёсік.

Выдавец: «Т-во Беларускай Культуры». Друкарня Я. А. Грынблята.